

В статье анализируются проблемы трансформации исторической правды в художественную правду в эпосе «Айдос бий» великого каракалпакского поэта Бердаха и творческие изыскания автора в создании образов исторических фигур. Автор также показывает оригинальное мастерство Бердаха в изображении исторической темы.

SUMMARY

The article analyzes the problems of transformation of historical truth into artistic truth in Berdakh's epos "Aidos Biy" and the process of creative search of the author in creating the images of historical figures. It also reveals Berdakh's unique original skill in depicting the historical theme.

ҚАЗАҚ-ҚАРАҚАЛПАҚ ФӨЛЬКЛОРЫ МЕНЕН ӘДЕБИЯТЫ БАЙЛАНЫСЛАРЫНЫҢ АЙЫРЫМ ӨЗГЕШЕЛИКТЕРІ

Т.Төрткүлбаева - *излениўши*

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: Қорақалпоқ худуди, козок оқин-жировлари мероси, устоз-шогирдлик анъанаси, анъанаси ва ворийсийлик, миллий этно-фольклор, адабий муҳит, таъсир ва ўзаро адабий фольклор алоқалари, қорақалпоқ худуди, қорақалпоқ-козок жиров-шоирлар меросида жанрлар, шакллар ва ижрочилик.

Ключевые слова: регион Каракалпакстана, наследие казахских поэтов-сказителей, традиция и приемственность, национальная этнофольклорная, литературная среда, влияние и литературно-фольклорная взаимосвязь, жанры, формы в наследии каракалпакского региона, исполнительная деятельность.

Key words: region of Karakalpakstan, heritage of Kazakh poets bards, traditions of tutorship, national ethno-folklore literary environment, influence and literary-folklore relationship, genres, forms in the heritage of Karakalpak region executive.

Фольклортаныўшылар менен әдебиаттаныўшылар арасында көптен берли өмир сүрип киятырған «Әдебиатлар дослығы-халықлар дослығы» деген уран-тезис көзқарасы бойынша бул мәселеге нәзер аударатуғын болсақ, қазақ-қарақалпақ әдебий-фольклорлық байланысларының тамырлары жүдә ерте дәуірлерге барып ушласатуғынлығын көреміз. Себеби, қазақ-қарақалпақ халқы да өзлериниң этногенетикалық шығысы бойынша ең әйемги түркий халықлар сыпатында руўлық, қәуимлик бир турмыс тәризинде аўылы аралас, қойы қоралас болып ағайынтуўысқанлықта жасағанлығы хеш кимге сыр емес.

XVIII-XIX әсирлер менен XX әсирдин басларында болса бул әдебий байланыслар Бердахтың «Қазақша қосығын айтып Айдостың бир сыйырын алып қайтқан бабаңман» деп жазғанындай, жыраўлар менен жыршылар, ақынлар менен шайырлар байланысы формасында ҳақыый анық бир арналық жолға түсти. Буның айқын мысаллары сыпатында Күнхожа менен Күдериниң, Күнхожа менен Улбийкениң, Күнхожа менен Шернияздың, Әжинияз бенен Қыз Меңештиң, Әжинияз бенен Ырысты қыздың, Алтын менен Сейдәлиниң, Дәме менен Мансурдың, Тыным менен Қулымның, Қулымбет пенен Әбиўбакирлердин әдебий дослық байланысларын келтирўге болады [7:48]. Бул ақын-шайырлар бетпелет ушырасып, пикир алысып, дослықтуўысқанлық байланыслар жасаў менен бирге, өзара ақынлық-шайырлық айтысларға да түсип отырған. Мысалы, «Шернияз ақын менен қарақалпақ шайыры Күнхожа күтә татыў дос болған. Күнхожа Қызыл Ордаға, Шернияз ақынның мәканы Ақтөбеге жийи-жийи барып турған. Усы сапарларында олар өзлериниң шайырлық өнерлерин де жарыстырған. Бир мерекедә екеўи бас қосады. Шернияздың Күнхожадан жасы киши екен. Күнхожа Шернияздан той шашыўын сорады. Сонда Шернияз:

Тон әпердим сырлыдан,
Шапан жаптым пуллыдан,
Есигиңе байладым

Еки телпек, бир ғунан,- деген екен» [7:48].

С.Тойшыбаеваның бул пикириниң дурыслығын қарақалпақ-қазақ ақынлар-шайырлар айтысларының изертлеушиси профессор К.Алламбергенов Күнхожа шығармаларының мысалында былайынша дәлиллейди: «Ал, шайырдың Күнхожаның шығармалар жыйнағында болса бул айтыстың болғанлығын тастыйықлап туруўшы Күнхожаның Шерниязға айтқан төмендегидей сөз басы айтыс қосығы бар»: [3:73].

Усы жерде қызбағаным
Сақалымның ақлығы,
Жыйырма бестің жоқлығы.

Ҳасылын өзиң алған соң,

Кимге дәркар болыпты Шернияздың батылығы» [7:73].

Бул пикирлердин дурыслығын Күнхожа дәре-тиўшилигин арнаўлы изертлеўши Б.Исмайлвтың мийнетлеринен де көриўге болады. Оның пикиринше, бул қазақ шайырлары да (Шернияз, Күдери, Улбийкелер) Күнхожа менен заманлас шайырлар болып, өзлериниң жасаған жыллары хәм жерлери бойынша да оның менен ушырасыў мүмкиншилигине толық ийе болған [9:82].

Усындай үзликсиз арналық жол болып киятырған қазақ-қарақалпақ әдебий-фольклорлық байланыслары XX әсирдин 30-жылларынан баслап ҳәзирги «әдебий байланыслар» мәнисинде рәсмий түс алып, белгили бир системаға түсе баслады. Ал, бүгинги Ғарезсизлик дәуиринде болса бул байланыслар басқышпа-басқыш мәмлекетлик сиясат дәрежесине көтерилиў дәуирин бастан кеширип атыр. Буның айқын мысалын ҳәзирги өзбек-қарақалпақ-қазақ-түркмен әдебиаттаныў илиминдеги К.Мәмбетов, К.Қурамбаев, Б.Қурбанбаев, К.Алламбергенов, Қ.Жумажанов, С.Тойшыбаева, Г.Есиркепова, П.Алламбергенова, Г.Қурамбаевалардың хәр

қыйлы жылларда алып барған изертлеулеринен көріуге болады [10:180].

Бұл изертлеулердің ишінде С.Тойшыбаева, Г.Есиркепова, К.Алламбергенов, Қ.Жумажановлардың мийнетлери тиккелей қазақ-қарақалпақ, қарақалпақ-қазақ әдебий байланыслары мәселесін изертлеуге арналған. Мәселен, С.Тойшыбаева, Г.Есиркеповалардың мийнетлери қазақ әдебиеттаныуындағы әдебий байланыслар хәм өз ара әдебий тәсирлер мәселесіндегі арнаулы изертлеулер болса, К.Алламбергенов, Қ.Жумажановтың жұмыслары бұл проблемалардың айырым жекке дәретиушилер менен жеке жанрлар, жанрлық формалар мысалындағы шешилиуиниң көриниси болып табылады. Усылардың ишінде Қ.Жумажанов монографиясы биз усы мақаламызда сөз етиўди мақсет етип қойған қарақалпақ аймағындағы қазақ-қарақалпақ әдебий-фольклорлық байланысларына тиккелей байланысы бар арнаулы изертлеу екені даўсыз.

Қ.Жумажанов бұл монографиясында XIX әсирдің екінши ярымы менен XX әсирдің биринши ярымындағы Қарақалпақстан аймағындағы ақын-жыраўлар мийрасында дәстүр хәм жаңашылдық мәселесін тийкарғы изертлеу объекти етип алғаны менен оның

«Қарақалпақ аймағындағы қазақ ақындары поэзиясындағы дәстүр жалғастығы» деп аталатуғын тараўын автор усы аймақ шайырлары шығармаларын, олардың мийрасларының изертлениў жағдайларын туўысқан қарақалпақ әдебиаты менен байланыстырып сөз етеди. Изертлеуши қарақалпақ жеріндегі өз туўған халқының әдебиатын көздің қарашығындай сақлап, халқымыздың қалайынша руўхый нәр алғанлығын жан-жақлама жеткизе билген.

Қарақалпақ жерінде өмир сүрген қарақалпақлар менен аралас отырған қазақ, өзбек, түркмен халықлары дәретиушилері бир-бириниң шайыршылық, жыраў-бақсышылық, қысақанлық дәстүрлерін жатсынбай, бир улт екінши бир улттың шығармаларын репертуарына киргизип, көрнекли дәретпелерден пайдаланыў дәстүрлері ҳаққындағы автордың ой-пикири, дәстиярлы дәлиллери аталған халықлардың түби бир, теги ортақ екенін тағы еске салады. Қарақалпақстандағы белгили қазақ ақын-жыраўларының, өмир жолы менен бирге репертуары, олардың авторлық дәретпелери ҳаққындағы тартымлы мағлыўматларды да усы мийнеттен табамыз.

Қарақалпақ аймағындағы қазақ әдебиатын арнаулы изертлеген Қ.Жумажанов Сейдәли дәретиушилигиниң усы өзгешеликлерине қарап, Күнхожа, Әжинияз, Бердақ, Өтешлердің оның дайысы Ешим ахуннан кейинги саўат ашқан устазлары болғанлығын айтады, оларды фото-сүўретлери менен анық таблицаларда көрсетеди [12:93].

Усы жерде және бир айта кететуғын нәрсе - Сейдәли ақын әсиресе айтыс өнерінде Әжиниязды устаз тутып, оның шығармаларын идеялық-тематикалық жақтан да, стильлик, формалық жақтан да, көркем сүўретлеу усуллары бойынша да терең үйренди. Бұған себеп – бұл

гезлери қарақалпақ аймағындағы қарақалпақ-қазақлар арасында Әжинияздың Қыз-Менешти қалайынша таўып, қалайынша айтысып, қалайынша жеңгенлиги үлкен сенсацияға, аңыз-әпсанға айланып кеткенлиги болды. Сонлықтан да қарақалпақ-қазақ қыз-жигитлери өзлериниң отырыспа-гештеклерінде «Әжинияздың Қыз-Менеш пенен айтысы»н ядқа айтып жүрди.

Бұл айтыстың идеялық-көркемлик сапасының күшшилиги соншелли – ондағы айырым қатарлар менен жуўмақлар қыз-жигитлер айтысында фольклор шығармалардағы дәстүрий формаль қайталаўлардай тураклы қолланылатуғын фразеологизмлерге, силтемелерге айланып кетти. Усы айтыстан бундай тәсирлениўшилик әсиресе «Алтын менен Сейдәли айтысы»нда айқын сезилип турады.

Белгили қарақалпақ айтыс изертлеушиси К.Алламбергеновтың көрсетиўинше, Сейдәлиниң барлық айтысларында да Әжинияздың Қыз-Менеш пенен айтысының тәсири бар екенлиги анық сезилип турады. Мысалы, Молла Бәйим, Дилда менен болған айтысларындағы Сейдалының Дилдаға айтқан мына гәплерине сер салып қарайық:

1. Жүргенде өз елимде сендей қызды,
Жүриўши едим сатып алмай қара пулға [4:155].

2. Меgeжин ийттен қорын аяйын ба,
Ықтыяр маған десен қатыным бол [4:157].

3. Шайтаным сескенбейди сендей қыздан,
Шыдасам ере алмассаң желгениме [4:158].

4. Айтасын оның несін салық қылып [4:158].
Дилда:

Молдеке, есайтейик көрмесек те,
Түрин айт, қандай адам жеңешемиз.

Сейдалы:

Мен оны аса мақтап не қылайын,
Сен жоқсың Дилда сулыў бир санынша [4:161].

Мине, бұл қатарлар болса мәнилик хәм стилистик жақлары бойынша да Әжинияздың Қыз-Менеш пенен айтысындағы Әжинияздың Қыз-Менешке қайтарған жуўапларына толық сәйкес келеди [5:207-223]. Булайынша сәйкес келиўи, бир жағынан заңлы да кубылыс еди. Себеби, Сейдалының шайыр сыпатында танылыўында Әжинияздың тәсири күшли болған [17:267].

Бұл, демек, Алтын менен Сейдалының айтысы Әжинияздың Қыз-Менеш пенен айтысының изи менен (1861-1862-жыллардан кейін) келип шыққан деген сөз. Бұл, демек, Алтын-Сейдалы айтысы 1869-70-жыллары болып өтти деген пикиримиз ҳақыйқатлыққа бир қанша жақын келеди деген сөз.

Алтын менен Сейдалының айтысының Әжинияз айтысының изи менен келип шыққанлығын, Сейдалының Әжиниязды устаз тутып, оның шығармаларына творчестволық қатнас жасағанлығын бұл еки айтыстың көтерген, шешкен проблемаларының бир үнлеслиги де дәлиллеп турады.

Алтын менен Сейдалы айтысында да (Әжинияз бенен Қыз-Менеш айтысындағыдай) хаял-қызлар еркинлигин жырлаў – тийкарғы

проблемалардың бири етип қойылады. Бунда да Алтын, Меңештиң Әжинияздан жеңиліске ушырағанындай себептер менен Сейдалыдан жеңиліске ушырайды. Жеңилистің тийкаргы себеби – Алтынның сөзге шорқақтығы емес, сулығу сымбаты, асқан ақылы, жүйрік тили болса да, өз теңине қосыла алмай отырғанлығы болады:

Күйеуің атастырған кәри Жәкең

Отыңның басы толған баллар да таз [4:143].

«Бул жағдай, - дейди усындай айтыстар хақықатында пикир жүриткен фольклорист-илимпаз М.Жармухаммедов, - сол дәуірдеги заман жағдайы менен социаллық теңсізлік мәселесине келип тиреледи» [11:90].

Айтыста усының менен қатар, Әжинияздың Қыз-Меңеш бенен айтысында ортаға қойылған халықтар дослығы проблемасы да ортаға қойылып барылады. Буны биз айтыстағы қазақ шайыры Сейдалының Алтынды Қоңыраттан Мойнаққа (Алтын Мойнаққа жақын Қаражар әтирапында жасаған) ізлеп келип, тойда ушырасып тұрған мысалынан анық көріуимізге болады [4:138]. Бул, демек, еки халық бурыннан да бир-биринің той-мерекелерине қалмай қатнасып тұрған ағайын-дос халық деген сөз.

Айтыс өзинің қосық қурылысы, сюжетлік желісі бойынша Әжинияздың қыз-Меңеш пенен айтысына біраз жақын келеді. Хәтте, ондағы айырым куплеттер сол айтыстың тәсирінде келип шыққандай көрінеді. Мысалы:

1. Әжинияздың қыз-Меңеш пенен айтысында:

Астыма минген атым сур кара кер,
Сорғалап сур қарадан ағады тер,
Моллалар көрисиүди суннет дейди,
Хожеке, көрисиік қолыңды бер [5:208].

2. Алтын менен Сейдалының айтысында:

Астыма атым минген сур кара кер,
Ағады сур қарадан сорғалап тер,

Көриспек, қол алыспақ- миндет, дейди,

Жолаушым, көрисиік, қолыңды бер [4:141].

Айтыстардың қазақша «қайым», қарақалпақша «жууап» айтысы түрінде келип шығуы да бул еки айтыс арасындағы усындай жақындықтарды көрсетіп тұрады. Айтыста Әжинияз айтысындағыдай халық турмысы, дәстүр-салты мәдениеті менен этнографиясы кең түрде сууәртленбеген менен, Сейдалының Алтын менен хәзил-дәлкек айтысуы Әжинияздың Меңеш пенен айтысқан хәзил-дәлкегине усайды. Әжинияз бенен қыз-Меңеш айтысында шайырлар бир-биринің шайырлық өнерин байтал менен тулпардың желісине теңегени сыяқлы, бул айтыста да Алтын менен Сейдалы өзлеринің шайырлық шеберлігін арғымақ пенен байтал тымсалында жарыстырып отырады. Хәтте, бул айтыстардың жууақтарында да жақынлық бар екенлігі көрінеді, яғнай Әжинияздың қыз-Меңеш пенен айтысында Әжинияз «менің хаял екенімди қайдан билдің, дәлиллеп бер» деген Меңешти «хаял емеспен деп ант ише аласаң ба» деп сөзден услаған болса, Алтын менен Сейдалының айтысында Сейдалы «Қудай-ау усы адам таз болмасын!» деген Алтынды «әкең де, шешең де, күйеуің де, балашағаң да таз» деп сөзден жеңеді.

«... Шайырлар ешейінде сыпайылық сақласа да, шабыт қызған гезде бири туұралы бири айтпайтуғын, ашшы ауыр шындықтарды да айтыс үстінде, жыйын алдында қарсы шайырды тоқтатыу ұшын иркілместен айта береді, - деп жазады М.Әуезов бундай утыс усылларының себеби хақында, - Шөжеге Кемпирбайдың оны соқыр деп айтатуғыны, Сараға Биржанның күйеуін адамның пәси деп айтатуғыны. Тәбияға Омаркулдың «турмысқа шығайын деп отырған күйеуің таз» деп айтатуғыны - бәри де айтыс үстінде кеширилетуғын жайлар болады» [6:16].

Улыұма, бул айтыста Әжинияз бенен Қыз-Меңеш айтысында тырнақ тасы қаланған қарақалпақ-қазақтың хәзиллесе хәзили жарасқан, дәстүр-салты жақын бауырман дос халықтар екенлігін көрсетиу идеясы және де алға илгерилетиле түседі.

Усындай устаз-шәкіртлік жол, машақатлы изленистер Сейдәлини тек айтыс шайыры шеңберінде қалдырған жоқ, устазларындай сиясий-жәмийетлік мәніси күшли, нағыз халықтық, патриотлық, гуманистлік рухтағы азаматлық-социаль лириканың да асқан шебери етип жетилистирди. Бул тарауда да ол устазлары Күнхожа, Әжинияз, Бердақ, Өтешлердің дәстүрий жолы менен барып, өзине жекке дөретіушилик стилин жетилистирди. Шайырдың «Бул заманда байлар бар», «Қәлем алып қолыма», «Толғанып талай толғадым», «Сары арқаның жерлери», «Әжинияз жырдың дүлдили», «Қатты болса тәғдириң», «Дәрәя қурып, көл қалды», «Мийнеттің татлы гөжеси», «Жан қыйналмай ис питпес», «Дүньяға нелер келип, не кетпейди» хәм т.б. лирикалары оның дөретіушилигіндегі усындай сыпатлардан дәрек беріп тұрады. Мысалы, ол өзинің «Байлар бар» қосығында устазларының дәстүрий жолын жортып, Бердақтың:

Көсип жатар үйім жоқ,

Ийинге тартар кийім жоқ,

Тоқтан бизлерге бұйым жоқ,

Биз сорлығы жаз келер ме? [15:29].—деп жазғанындай туұған халқының, анығырағы пухара халықтың, оның адам шыдамаслық социальлық турмысын биринши орынға қойып жырлап, «отырды байлар қозғалмай, қалың нанның пуы менен, дийханшылыққа жарымай, татымсыз талай күн кештим» [16:5]. деп, өзинің ауыр турмыс тәризи арқалы пухара халықтың аянышлы ауҳалын ашып беріп, устазлар пикирин өзінше рауажландырады. Оның усы шығармадағы «Бий, болыстар сум болып, түрленип заман жыл-жылдан» деген қатарлары Күнхожаның «Неге керек?», социаллық лирикасындағы мына пикирлер менен үнлесип атады:

Халықтың арын арламаса,

Бары жоқты барламаса,

Аш хәм тоққа қарамаса,

Ауан басшы неге керек?

Халыққа әдил болмаса,

Жылағанды жубатпаса,

Халық татқанды татпаса,

Тахт ийеси неге керек [8:28].

Буннан шығатуғын жуўмақ сол: улыўма, миллий әдебиятлар аралық бундай әдебий байланыслар хәм өз ара әдебий тәсирлердиң сол миллий әдебиятлардың өсип раўажланыўында тутқан орны оғада әҳмийетли. Себеби, бундай әдебий байланыслар менен өз ара тәсирлер, бириншиден, сол миллий әдебиятлардың идеялық-тематикалық, жанрлық, формалық жақ-

тан өсип, раўажланыўына, миллий өзіншелигиниң хәр тәреплеме жетилисиўинде идеялық түртки хызметин атқарыў менен бирге, бүгинги Ғәрезлик дәўиринде Өзбекстан халықларының дослық, туўысқанлық қатнасларының бекемлениўиниң де үлкен руўхый-эстетикалық миллий дәреклери болып табылады.

Әдебиятлар

1. Бердақ. Шежире. Поэма. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1993.
2. Максетов Қ. Бердақ творчествосының үйренилиўи, «Шежире»синиң халықлығы. – Бердақ хақында сөз. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 97-б.
3. Алламбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1989.
4. Айтыс. 2-т. Алматы: «Жазушы», 1965.
5. Әжинияз. Таңламалы шығармалары жыйнағы. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988.
6. Әуезов М. Айтыс өлеңдери. –Айтыс, 2-т. Алматы: «Жазушы», 1965.
7. Тойшыбаева С. Қазақ-қарақалпақ әдебиятының байланысы. – Казахская литература и её интернациональные связи. – Алма-Ата: Наука КазССР, 1961.
8. Күнхожа. Қосықлар. - Нөкис: ҚҚМБ, 1961. 145-б.
9. Исмайылов Б. Күнхожаның өмири хәм творчествосы. - Нөкис: ҚҚМБ, 1964. 34-б.
10. Мәмбетов К. Өзбек хәм қарақалпақ әдебий байланыслары. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1992.
11. Жармухаммедов М. Айтыстың даму жолдары. Алматы: «Ғылым», 1976.
12. Жумажанов Қ. Қарақалпақ аймағындағы қазақ әдебияты. – Алматы: «Арыс», 2006.
13. Максетов Қ. Қарақалпақ жыраў-бақсылары. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1983.
14. Қазақтың хәзирги халық поэзиясы. – Алматы: «Ғылым», 1973.
15. Бердақ. Таңламалы шығармалары жыйнағы. - Нөкис: «Қарақалпақстан», 1977.
16. Жумажанов Қ. Қарақалпақ аймағындағы қазақ әдебияты.: Филология илимлериниң докторы илимий дәрежесин алыў ушын таярланылған диссертацияға қосымша мәтин. – Нөкис: 2006.
17. Жумажанов Қ. Дослықтың терең тамырлары. – Жаслар пәрўазы. Нөкис: «Қарақалпақстан», 1982.

РЕЗЮМЕ

Мақолада козoқ-қарақалпоқ халқлариниң адабий алоқалари ва ўзарo таъсирлари, миллий адабиётлариниң ғоявий-мавзувий, жанр, шаклий жиҳатдан ривожланиши, миллий ўзига хослиги ҳар томонлама ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается литературная взаимосвязь казахско – каракалпакских взаимовлияний, всестороннее совершенствование национальной литературы, идейно- тематическое, жанровое, развитие с точки зрения формы и достижения национального своеобразия.

SUMMARY

The article deals with the study Kazakh and Karakalpak influence, excessive improvement of national literature ideological thematic and genre, development from the point of view of form and achievement of national peculiarity.

ВОЗЕҲ САЁҲАТНОМАСИДА МАЪРИФАТПАРВАРЛИК ҒОЯЛАРИ ТАЛҚИНИ

З.Ю.Юнусзода - катта илмий ходим-изланувчи

Самарқанд давлат университети

Таянч сўзлар: саёхатнома, жанр, ғоявий мазмун, маърифатпарварлик қарашлар, сиёсий фикрлар, реалистик тасвир усули.

Ключевые слова: хождение, жанр, идейное содержание, просветительские взгляды автора, политические идеи, реалистические методы описаний.

Key words: travel notes, genre, a conceptual content, enlightenment views of the author, political ideas, realistic descriptive methods.

Қорий Раҳматуллох бинни Ошур Муҳаммад Возеҳ XIX аср адабиётиниң намояндаларидан бири бўлиб 1818-1894 йилларда Бухоро адабий муҳитида яшаб ижод этган. Ўз тазкирасида берган маълумотиға кўра, у дастлаб қорийлар мактаби, кейинчалик мадрасада таҳсил олиб, даврнинг маърифатли ва зиёли кишиларидан бирига айланган [1:226]. Унинг кейинги даврдаги ҳаёти амир саройи билан боғлиқ бўлган.

Возеҳ уч тил (ўзбек, форс, араб)да қалам тебратган маҳоратли шоир, таниқли ёзувчи ва тазкиранавис олим ҳисобланиб, тазкиралар унинг

11 та асари ҳақида маълумот беради. Аммо бизгача “Тухфат ул-аҳбоб фи тазкират ул-асҳоб” номли тазкираси, “Савонех ул-масолик фй фаросих ул-мамолик” деган сафарномаси, “Ақоид ун-нисо”, “Кони лаззат ва хони неъмат” асарлари ва шеърларидан айрим парчалар етиб келган. Бундан ташқари, Возеҳнинг “Шақойиқ уд-дақойиқ” (“Ҳар хил исмлар ва уларнинг арбоблари тўғрисида”), “Ароис ул-абкор ва наводир ул-афкор” (“Турфа насрий ва назмий ҳикоялар”), “Тухфаи амоян” (“Тиббиёт илми ҳақида рисола”), “Устурлоб ахволи ҳақида”